

e-ISSN: 2148-0494

Dergiabant

Cilt/Volume: 10, Sayı/Issue: 1
(Mayıs/May 2022)

Türk Medeni Kanununda Düzenlenen Ayrılık Kararının İslâm Hukuku Bakımından Uygulanabilirliği

Applicability of the Separation Decision Regulated in the Turkish Civil Law According to the Islamic Law

İslam Demirci

Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
İslam Hukuku Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Giresun University, Faculty of Islamic Sciences,
Department of Islamic Law
Giresun/Turkey

islamdemirci@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-6786-9443

Makale Bilgisi

Article Information

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Article Type: Research Article

Geliş Tarihi: 23 Şubat 2022

Date Received: 23 February 2022

Kabul Tarihi: 28 Mayıs 2022

Date Accepted: 28 May 2022

Yayın Tarihi: 31 Mayıs 2022

Date Published: 31 May 2022

Yayın Sezonu: Bahar

Publication Season: Spring

<https://doi.org/10.33931/dergiabant.1077924>

İntihal/Plagiarism

Bu makale özel bir yazılımla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.
This article was scanned with a special software and no plagiarism was detected.

Atıf/Cite as

Demirci, İslam. "Türk Medeni Kanununda Düzenlenen Ayrılık Kararının İslâm Hukuku
Bakımından Uygulanabilirliği". *Dergiabant* 10/1 (Mayıs 2022), 1-25.
<https://doi.org/10.33931/dergiabant.1077924>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Bolu,
14030 Turkey. All rights reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant>

Türk Medeni Kanununda Düzenlenen Ayrılık Kararının İslâm Hukuku Bakımından Uygulanabilirliği

Öz

Türk Medeni Kanununda boşanma ile beraber ayrılık da bir kurum olarak kabul edilmiş, boşanma davası açma hakkı olan eşe, kanunda belirlenmiş şartları taşıması durumunda, ayrılığı talep etme imkânı verildiği gibi, hâkime de ayrılığa karar verebilme yetkisi tanınmıştır. Köken itibarıyla Katolik Kilise Hukukuna dayanan ayrılık kararının gayesi, aralarında geçimsizlik ve uyuşmazlık ortaya çıkıp evlilikleri sallantıda olan eşlerin, aralarındaki evlilik bağı hukuken devam etmekle birlikte bir müddet ayrı yaşamalarının sağlanması yoluyla, evlilik birliğinin çözülmesini engelleme ve ortak hayatı yeniden kurmalarını sağlamaya yöneliktir. Bu çalışmanın amacı, İslâm hukuku bakımından ayrılık kararının uygulanabilir olup olmadığının belirlenmesidir. Bu kapsamda öncelikle ayrılık kararını tanıtan kısa bir girişten sonra, İslâm hukukunda ayrılık kararına benzer, ric'î talâk, sulh teşebbüsü ve tahkîm gibi uygulamalar üzerinde durulmuş, ardından ayrılık kararının İslâm hukuku bakımından uygulanabilirliği değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Sonuç olarak, ayrılık kararının Türk hukukundaki uygulamasından olumlu bir sonuç alınmaması bir yana, İslâm hukuku açısından ayrılık kararına hem ihtiyacın bulunmaması, hem de yürürlükteki haliyle İslâm hukukundaki boşanma sistemine uygun olmaması nedeniyle uygulanabilir olmadığı değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslâm Hukuku, Ayrılık Kararı, Ric'î Talâk, Sulh, Tahkîm.

Applicability of the Separation Decision Regulated in the Turkish Civil Law According to the Islamic Law

Abstract

In the Turkish Civil Code, separation along with divorce has been accepted as an institution, and the spouse who has the right to file a divorce case is allowed to demand separation if he/she meets the conditions specified in the law, and the judge is also given the authority to decide on separation. The purpose of the separation decision, which is based on the Catholic Church Law in origin, is to prevent the dissolution of the marriage union and to re-establish the common life by ensuring that the spouses whose marriages are shaky due to incompatibility and conflict, live separately for a while, although the marriage bond between them continues legally. In this study, it has been tried to determine whether the separation decision is applicable in terms of the Islamic law. Within the scope of this study, firstly, after a brief introduction an entry to the decision to separate, the practices similar to the decision of separation in the Islamic law such as divorce with three talaq, conciliatory proceedings, and strength are emphasized, afterward, the applicability of the decision of separation in terms of the Islamic law is evaluated. As a result, apart from the fact that the application of the separation decision in the Turkish law did not have a very positive result, it has been evaluated that it is not applicable because there is no need for the separation decision in terms of the Islamic law, and it is not suitable for the divorce system in the Islamic law.

Keywords: Islamic Law, Separation Decision, Talâq Raj'ah, Reconciliation, Arbitration.

Giriş

Evliliğin sona erme nedenlerinden birisi boşanmadır. Hukuk sistemlerinin boşanmaya ilişkin farklı yaklaşımları söz konusudur. Bu yaklaşımlar genellikle boşanma yasağı sistemi, boşanma serbestisi sistemi ve boşanmayı belli sebeplere ve hâkim kararına dayandıran sistem şeklinde üçlü tasnifle ele alınmaktadır.

Boşanmayı kabul etmeyen “Boşanma Yasağı Sistemi”, Katolik Kilisesi hukuku tarafından X. yüzyılda benimsenmiş ve Batı’da boşanma kurumuna oldukça yaygın bir şekilde uzun süre egemen olmuş bir görüştür. Bu görüşe göre evlilik, Hıristiyanlar nezdinde kutsal sayılan olgularındandır ve kocanın iradesiyle değil, ancak ölümle son bulabilir. Yine bu görüşe göre evlilik bağının ortadan kaldırılması söz konusu olmayıp sadece zina ve diğer ağır hallerde ayrılık mümkündür. Hâkim, bu durumlarda, “yataкта, masada ve konutta birlikte olmama” anlamına gelen ayrılığa hükmedebilir. Katolik Kilisesi tarafından kabul edilmiş ve katı bir şekilde savunulmuş olan bu görüş, XVI. yüzyılda başlayan reform hareketleri esnasında boşanma lehinde kuvvetli bir akımın doğmasına yol açmış ve 1789 Fransız İhtilâlinde sonra da Avrupa’da boşanma yasağı büyük ölçüde kalkmıştır.¹

Boşanmayı kabul etmeyen görüşün karşıtı olan “Boşanma Serbestisi Sistemi”, temelde “iki tarafın serbest iradeleriyle meydana gelen evliliğin yine serbest irade ile sona erdirilebilmesi” düşüncesine dayanır. Bu itibarla eşlerin ortak kararıyla ya da eşlerden birinin isteğiyle evlilik ilişkisine diledikleri zaman, herhangi bir sebep göstermeksizin son vermeleri mümkündür. Geçmişte Roma, Cermen, Bâbil, İbrâni ve Arap hukukları gibi birçok hukuk sisteminde serbest boşanma görüşü uygulanmıştır. İslâm hukukunda hâkim kararıyla evliliğe son verilebilme imkânı varsa da daha çok Boşanma Serbestisi Sistemi hakimdir. Bu açıdan, İslâm hukukunda boşanma yetkisi kural olarak kocaya ait olup, kocanın tek taraflı beyanı ile evlilik birliği sona erebilmektedir. Bununla beraber belli şartlarda eşlerin karşılıklı anlaşmasıyla veya kadının tek taraflı beyanı ile de boşanma gerçekleşebilir.²

“Boşanmayı Belli Sebeplere ve Hâkim Kararına Dayandıran Sistem” ise boşanma yasağı sistemiyle serbest boşanmayı kabul eden görüş arasında bir konumda bulunmaktadır. Bu sistem, Protestan Kilise hukukunun Katolik Kilise hukukuna karşı bir tepkisi olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre, boşanma yoluyla evliliğe son verilebilir. Ancak boşanmanın gerçekleşebilmesi için “kanunda öngörölmüş bir sebebe dayanması” ve ayrıca “hâkimin hükmüyle gerçekleşmesi” şarttır. Bugün modern hukuk sistemlerinin birçoğunda olduğu gibi Türk Medeni Kanunu (TMK) da boşanmada bu sistemi kabul etmiştir. Bu görüşü benimseyen ülkelerden bazıları aynı zamanda ayrılığı da düzenlemiştir.³ Aynı şekilde Türk Medeni Kanununda da ayrılığa yer verilmiştir.

Aralarında geçimsizlik ortaya çıkan eşlerin evlilik birliğinin korunmasına ilişkin alınan bir tedbir olan ayrılık kararında eşlerin aralarındaki evlilik bağı hukuken devam etmekle birlikte geçici bir süre ile ayrı yaşamaları sağlanır.

¹ Turgut Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku, Aile Hukuku* (İstanbul: Beta Yayınları, 2008), 2/238; Ali Bardakoğlu, “Hukuki ve Sosyal Açıdan Boşanma”, *Türk Aile Ansiklopedisi* (Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991), 1/200; Nihat Dalgın, *İslâm Hukukunda Boşanma Yetkisi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001), 21-24.

² Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/238; Bardakoğlu, “Hukuki ve Sosyal Açıdan Boşanma”, 1/200-201; Dalgın, *Boşanma Yetkisi*, 18-21. Nihat Dalgın İslâm hukukunun bu üçlü sistem içerisinde boşanma serbestisi sistemi içerisinde gösterilmesinin isabetli olmadığını söylemekte ve onu boşanma yetkisinde farklı bir yol izleyen sistem olarak ifade etmektedir. Bk. Dalgın, *Boşanma Yetkisi*, 27-29.

³ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/239; Bardakoğlu, “Hukuki ve Sosyal Açıdan Boşanma”, 1/201.

İslâm hukukuna ilişkin yayınlarda ayrılık kararını ele alan bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Türk hukuku literatüründe ise konu, Medeni Hukuk ve/veya Aile Hukuku konularını genel olarak işleyen eserlerde ele alındığı gibi ayrılığa dair yazılan müstakil çalışmalarda da incelenmiştir. Genel olarak Medeni Hukuk ve/veya aile Hukuku konularını işleyen eserlere örnek olarak Aydın Zevkliler'in *Medeni Hukuk: Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku*; Turgut Akıntürk'ün *Türk Medenî Hukuku, Aile Hukuku* ve Mustafa Dural vd.'lerinin *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* kitapları sayılabilir. Konuya dair müstakil çalışmalara örnek olarak Şakir Berki'nin "Boşanma ve Ayrılık", Haluk Burcuoğlu'nun "Ayrılık Kurumunun Uygulanabilirliği Sorunu", Ömer Uğur Gençcan'ın "Ayrılık Kararı Verilmesi ve Sonuçları" isimli makaleleriyle, Ali Öztürk'ün *Türk Hukuku'nda Ayrılık Hükümü Şartları ve Sonuçları*, Halük Gedikli'nin *Boşanma ve Ayrılık Davalarında Alınacak Geçici Önlemler ve Tedbir Nafakası* adlı tezleri zikredilebilir. Bu çalışmalardan özellikle Ali Öztürk'ün doktora tezi, ayrılık kararının Türk hukukunda uygulanması neticesinde ortaya çıkan eleştiriler ve uygulamaya yönelik teklifler üzerinde yoğun bir şekilde durması yönüyle önem arz etmekte, Haluk Burcuoğlu'nun makalesi de ayrılığın Türk hukukunda uygulanabilir olup olmadığı konusundaki görüş ve teklifleriyle ön plana çıkmaktadır.

Türk Medeni Kanununda düzenlenen ayrılık kararının İslâm hukuku açısından uygulanabilir olup olmadığı konusunu ele alan müstakil bir araştırma olmaması nedeniyle kaleme alınan bu çalışma bu alandaki boşluğu doldurmayı hedeflemektedir.

1. Ayrılık Kararı

Boşanma hukukuna ilişkin bir kurum olan ayrılık, ancak hâkim tarafından verilebilen *yenilik* doğuran bir karardır.⁴ Ayrılık kararı verilebilmesi için, eşlere boşanma davası açma hakkı veren boşanma sebeplerinden birinin gerçekleşmiş olması, bu sebebe dayanılarak açılmış bir boşanma veya ayrılık davasının olması ve ortak hayatın yeniden kurulması olasılığının bulunması şarttır (TMK m. 167, 170).⁵

Boşanma davası, evliliğin sona ermesine ilişkin olduğu halde, ayrılık, evlilik birliğini ortadan kaldırmaksızın sadece eşlerin ortak hayata ara vermelerini sağlamaya yöneliktir.⁶

TMK m. 167'ye göre, "Boşanma davası açmaya hakkı olan eş dilerse boşanma, dilerse ayrılık isteyebilir." Ayrılık davası açılması halinde hâkim ancak ayrılığa karar verebilir, yoksa boşanmaya karar veremez (TMK m. 170/II). Fakat davayla boşanma talep edilmişse, hâkim boşanmaya karar verebileceği gibi tarafların barışarak ortak hayatın yeniden

⁴ Halil Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma* (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976), 17; Mustafa Dural vd., *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2021), 3/128; Halük Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davalarında Alınacak Geçici Önlemler ve Tedbir Nafakası* (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 6; Ali Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık Hükümü Şartları ve Sonuçları* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014), 41.

⁵ Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davaları*, 7; Ömer Uğur Gençcan, "Ayrılık Kararı Verilmesi ve Sonuçları", *Yargıtay Dergisi* 38/4 (Ekim 2012), 89; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 42.

⁶ Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/128; Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davaları*, 6.

kurulması ihtimalinin bulunduğunu gördüğü takdirde ayrılığa da hükmedebilir. Kanun bu konuda hâkime takdir yetkisi tanımaktadır (TMK m. 170/III).⁷

Boşanma ve ayrılık davalarının gerekçeleri aynıdır. TMK'da boşanma sebepleri yanında ayrıca ayrılık sebepleri şeklinde bir düzenleme yapılmadığından, boşanma sebepleri aynı zamanda ayrılık için de geçerlidir.⁸

1.1. Ayrılığın Gayesi

Ayrılık, Katolik Kilise hukukunun ortaya çıkardığı bir kurumdur. Boşanmanın yasaklandığı bu sistemde, ayrılıkla, boşanma yasağının mahzurlarını kısmen ortadan kaldırma amacı güdülmüş, bir arada yaşamaları imkânsız ya da çok güç hale gelmiş eşlere hiç olmazsa hayatlarını, bir süreyle sınırlı olmaksızın (sürekli/süresiz olarak) ayrı yerlerde sürdürme imkânı tanınmak istenmiştir. Buna göre müşterek hayatın eşler için çekilmez hale gelmesi halinde ayrılığa hükmedilir. Evlilik bağı ortadan kaldırmayan bu kararlar eşler sadece birlikte yaşama yükümlülüğünden kurtulmuş olurlar.

Katolik Kilise hukukunun bu anlayışını benimseyen İsviçre Medeni Kanunu, süresiz ayrılık kararı yanında, aralarında geçimsizlik ortaya çıkıp boşanmanın eşine gelen eşlerin geçici bir süre ayrı yaşamalarını sağlayıp barışmalarını temine yönelik olarak süreli ayrılığı da düzenlemiştir. Ayrılık kararının Türk hukukunda yer almasının sebebi de 1926 yılında yürürlüğe giren önceki Medeni Kanunun İsviçre Medeni Kanunundan iktibas edilmiş olmasına dayanmaktadır. Ancak bu iktibas gerçekleştirilirken, eşlerin barışmalarını sağlama amacına yönelik bir yol olarak sadece süreli ayrılık kabul edilmiş, toplumun inanç ve geleneklerine aykırı olması ve kişilerin dinî inançlarını tatmin etmek gibi bir amaca hizmet etmemesi nedeniyle süresiz ayrılığa yer verilmemiştir (TMK m. 171).⁹

1.2. Ayrılık Kararının Sonuçları

Ayrılık kararı, doğurduğu sonuçlar bakımından boşanmadan farklıdır. Boşanmada hem hukuken hem de fiilen evlilik birliği sona ererken, ayrılıkta evlilik birliği hukuken değil, sadece fiilen sona ermekte ve ortak hayat geçici olarak "tatil" edilmektedir. Bu nedenle ayrılık kararının sonuçları ortak hayata geçici olarak ara verilmesi ile bağlantılıdır ve boşanmaya göre daha sınırlıdır.¹⁰

Bu sonuçların bazıları, ayrılık kararının alınmasıyla kendiliğinden ortaya çıkarken, bazıları mahkeme kararıyla oluşmaktadır. Mahkeme kararıyla ortaya çıkan sonuçların bir

⁷ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/274-275; Aydın Zevkliler, *Medeni Hukuk: Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku* (Ankara: Savaş Yayınları, 1992), 822-823; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/129.

⁸ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/275; Zevkliler, *Medeni Hukuk*, 823; Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davaları*, 7.

⁹ Şakir Berki, "Boşanma ve Ayrılık", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 32/1 (Mayıs 1975), 146-147; Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 16-17; Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/275; Haluk Burcuoğlu, "Ayrılık Kurumunun Uygulanabilirliği Sorunu", *Bülent Davran'a Armağan* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eğitim Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayını, 1998), 59; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/128; Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davaları*, 6; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 56-58.

¹⁰ Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 238.

kısmı re'sen mahkeme tarafından alınırken, bazıları ancak eşlerden birinin talebi neticesinde ortaya çıkmaktadır.¹¹

Ayrılık kararının alınmasıyla kendiliğinden oluşan sonuçlar şunlardır: Ayrılık kararı, boşanmadan farklı olarak evlilik birliğine ve bundan doğan hak ve yükümlülükler son vermez, evlilik devam eder. Sadece, ayrılık kararıyla eşlere ayrı yaşama hakkı tanındığından, eşlerin birlikte yaşama yükümlülüğü ve evlilik birliğini temsili geçici olarak askıya alınır. Bunun dışında, evlilik birliğinde mutluluğu sağlama, çocuklara özen gösterme, eşine sadık kalma, birliğin giderlerine katılma ve dayanışma ve yardımcı olma gibi yükümlülükler devam eder. Ayrılık esnasında eşlerden biri ölecek olursa, evlilik birliği ölümle sona ermiş olur ve eşler hem birbirinin yasal mirasçısı olurlar hem de ölüme bağlı tasarruflardan kaynaklanan haklarını kaybetmezler. Ayrılık süresi içinde doğan çocuklar evlilik birliği devam ederken doğmuş olduklarından soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler bunlara da uygulanır.¹²

Mahkeme kararıyla (re'sen veya talebe bağlı olarak) ortaya çıkan sonuçlar ise şunlardır: Ayrılık kararı halinde hâkim, eşler arasında sözleşmeyle belirlenen mal rejiminin kaldırılmasına karar verebilir (TMK m.180).¹³ Eşlerden birinin talebi üzerine hâkim, tedbir nafakasıyla iştirak nafakasına ve çocuğun velayetinin ayrılık süresi içinde anne babadan hangisine verileceğine karar verir.¹⁴ Hâkim ayrıca, çocuğun diğer taraf ile kişisel ilişkilerinin ne şekilde düzenleneceğine de karar verir.¹⁵ Bütün bunların yanında boşanma veya ayrılık davası sırasında hâkim tarafından benzer tedbirlerin re'sen alınması da söz konusudur (TMK m. 169).¹⁶

1.3. Ayrılığın Sona Ermesi

Hâkim ayrılığa karar verdiğinde kararında ayrılık süresini de göstermek durumundadır. Zira TMK, sadece süreli ayrılığı benimsemiş, ayrılığa bir yıldan üç yıla kadar bir süre için karar verilebileceğini belirlemiştir. Hâkim takdir yetkisini kullanarak, ayrılığın bu süreler içinde ne kadar devam edeceğini serbestçe belirler. Bu süre, kararın kesinleşmesi ile başlar (TMK m. 171).¹⁷ Ayrılık ise şu durumlarda sona erer:

Ayrılık süresi içinde veya sonunda eşlerin barışarak ortak hayatı yeniden kurlmaları ile ayrılık sona erer.¹⁸ Burada barışmış olma yani ortak hayatın yeniden kurulmuş olup olmadığının tartışmalı olduğu durumlar söz konusudur. Mesela eşlerin dışarıda yemek

¹¹ Gençcan, "Ayrılık Kararı", 99.

¹² Berki, "Boşanma ve Ayrılık", 148-149; Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 17; Zevkliler, *Medeni Hukuk*, 822-823; Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/275-276; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/137; Gençcan, "Ayrılık Kararı", 99-105; Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davaları*, 6; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 238-239.

¹³ Berki, "Boşanma ve Ayrılık", 148; Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/276; Gençcan, "Ayrılık Kararı", 106; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 239.

¹⁴ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/276; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/137, 139; Gençcan, "Ayrılık Kararı", 106, 109.

¹⁵ Berki, "Boşanma ve Ayrılık", 148-149; Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/276; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/139; Gençcan, "Ayrılık Kararı", 108.

¹⁶ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/283-287; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/134-136.

¹⁷ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/275; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 42.

¹⁸ Zevkliler, *Medeni Hukuk*, 823; Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/276; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/139.

yemeleri ortak hayatın yeniden kurulduğu anlamına gelmediği yönünde değerlendirilirken, ayrılık süresi içinde karı kocanın cinsel ilişkide bulunmalarının, ortak hayatın yeniden kurulması anlamına gelip gelmediği tartışılmıştır. Yargıtay, ayrılık süresi içinde eşlerin cinsel ilişkide bulunmalarının yasaklanmadığı, birkaç kez otelde geceleyip arızı olarak cinsel ilişki kurabilecekleri görüşündedir. Yargıtay böyle bir davranışın evlilik birliğini sürdürme amacına yönelik bir davranış sayılması ve bunun barışma şeklinde yorumlanmasına karşıdır. Bu görüşe destek veren hukukçular da vardır. Ancak kimi hukukçular, yatak birliğini ortak hayata dönme olarak kabul etmektedirler. Bunun üzerine bir de cinsel ilişki kurulmuşsa ortak hayatın çekilebilir olduğu ve bu çekilebilir hayata dönüldüğünün bir göstergesi sayılması gerektiği görüşündedirler.¹⁹

Ayrılık ayrıca, ayrılık süresi içinde ölüm, ölüm karinesi, hâkim tarafından boşanma, fesih ya da butlan hükmü verilmesi hallerinde sona erer.²⁰ Yine ayrılık, hâkimin belirlediği sürenin dolması ile kendiliğinden sona erer (TMK m. 172/I). Sürenin sonunda ortak hayat yeniden kurulamamışsa eşlerden her biri boşanma davası açabilir (TMK m. 172/II).²¹

2. Diğer Ayrılık Halleri

Ayrılık kararı dışında eşlerin ayrı yaşamalarına imkân veren veya zorunlu kılan başka haller de bulunmaktadır. Bunlar; “eşlerin birlikte yaşamaya ara vermeleri”, “6284 sayılı kanun uyarınca hâkim tarafından ayrılık tedbiri alınması”, “eşlerin boşanma veya ayrılık davasının devamı süresince ayrı yaşamaları” ve “fiili ayrılık” halleridir.

Birlikte Yaşamaya Ara Verilmesi (Fiilen Ayrı Yaşama): Eşlerin evlilik birliği devam ederken birlikte yaşamaya ara vermeleri (fiilen ayrı yaşamaları), boşanma hukukuna ilişkin bir kurum olmayıp, hâkim kararı olmasa da evlilik birliğini korumak için alınan geçici bir tedbirdir (TMK m. 197/I). Bunun için TMK m. 197/1’de “Eşlerden biri ortak hayat sebebiyle kişiliği, ekonomik güvenliği veya ailenin huzuru ciddi biçimde tehlikeye düştüğü sürece ayrı yaşama hakkına sahiptir” şeklinde sayılan sebeplerden birinin varlığı yeterlidir, yoksa eşlere boşanma davası açma hakkı veren sebeplerden birine dayanılarak açılmış bir boşanma veya ayrılık davasının bulunması şart değildir (TMK m. 197/II).²² Yukarıda sayılan üç halden birinin bulunması halinde ciddi tehlikeyle karşı karşıya kalan eş aile konutundan ayrılıp başka bir konuta yerleşebilecektir. Bunun için ayrıca hâkimden izin alması gerekmez.²³

Eşlerin evlilik birliği devam ederken fiilen ayrı yaşamaları geçici bir hal olarak düşünüldüğünden, eşler belirli bir süre tespit edilmesini hâkimden talep etmedikleri müddetçe, ayrı yaşama bir süreyle sınırlandırılmamıştır. Dolayısıyla birlikte yaşamaya ara verilmesinin sonunda ortak hayatı yeniden kuramazlarsa bu durum, hâkim tarafından boşanma hükmü verilmesine sebep olamaz, zira eşlerin evlilik birliği devam ederken fiilen

¹⁹ Gençcan, “Ayrılık Kararı”, 111.

²⁰ Öztürk, *Türk Hukuku’nda Ayrılık*, 239.

²¹ Berki, “Boşanma ve Ayrılık”, 151; Zevkliler, *Medeni Hukuk*, 824; Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/276; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/139; Gençcan, “Ayrılık Kararı”, 111.

²² Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/193; Öztürk, *Türk Hukuku’nda Ayrılık*, 42.

²³ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/137.

ayrı yaşamaları özellikle evlilik birliğinin korunmasına yönelik düzenlenmiştir. Birlikte yaşamaya ara verilmesi, amaçları ve evlilik birliğinin ve yükümlülüklerinin devam edip etmemesine ilişkin sonuçları bakımından ayrılık kararına benzer. Fakat sebepleri ve sonunda boşanmayı gerektirip gerektirmemesi bakımından ise ayrılıktan farklıdır.²⁴

6284 Sayılı Kanun Uyarınca Hâkim Tarafından Ayrılık Tedbiri Alınması: 6284 Sayılı Kanun uyarınca hâkim tarafından alınan ayrılık tedbiri ise, şiddete karşı etkin bir rol almayı amaçlayan geçici nitelikte bir tedbirdir ve ancak hâkim buna karar verebilir. Bunun için eşlerden birinin diğer eş tarafından şiddete maruz bırakılması veya maruz bırakılma ihtimali bulunması şarttır. Bu tedbire ilk defasında en çok altı aylık süre için karar verilir ve bu tedbir semeresiz kaldığı takdirde şiddet uygulayan eş zorlama hapsine tabi tutulur.²⁵

Eşlerin Boşanma veya Ayrılık Davasının Devamı Süresince Ayrı Yaşamaları: Eşlerin, boşanma veya ayrılık davasının devamı süresince ayrı yaşamaları da ayrılık hükmü gibi boşanma hukukuna ilişkin olup, evlilik birliğini korumak için alınan geçici nitelikte bir tedbirdir ve hâkim kararı olmasa da eşler tarafından alınabilir. Ancak kanun hâkime, eşlerin barınmasına ilişkin geçici tedbirleri re'sen alma zorunluluğu yüklediğinden o da buna karar verebilir. Bunun için eşlere boşanma davası açma hakkı veren sebeplerden herhangi biriyle açılmış olan bir boşanma veya ayrılık davasının bulunması şarttır.²⁶

Fiili Ayrılık (Ortak Hayatın Yeniden Kurulamaması): Ortak hayatın yeniden kurulamaması olgusu, genel boşanma sebeplerinden biridir (TMK m. 166/IV). Böyle bir olgunun boşanma sebebi olarak kabulüyle güdülen amaç, birbiriyle ortak hayatı sürdürme konusunda hiçbir şekilde anlaşamayan, uzunca bir süre ayrı yaşayan ve bir türlü bir araya gelemeyen eşlerin boşanmalarına, maddi olarak çökmüş olan evliliklerin hukuki yönden de sona ermesine imkan sağlamaktır.²⁷ Ortak hayatın yeniden kurulamaması sebebiyle boşanmaya karar verilebilmesi için şu şartlar bulunmalıdır:

Daha önce herhangi bir boşanma sebebine dayanılarak açılmış ve reddedilmiş bir davanın bulunması gereklidir. Bu şekilde daha önceden açılmış ve reddedilmiş bir dava bulunmadıkça fiili ayrılık hükümleri uygulanamaz. Ayrıca boşanma talebinin reddedilmesinin üzerinden üç yıl geçmiş olmalıdır. Yine ret kararının kesinleştiği anda başlayan üç yıllık süre içerisinde ortak hayatın yeniden kurulamamış olması da gereklidir. Bu üç yıllık süre kesintisiz olarak devam etmelidir. Yukarıda sayılan şartların gerçekleşmesi durumunda, eşlerden her biri dava açarak boşanma isteminde bulunabilir. Hâkim bu durumda boşanmaya karar vermek zorundadır, boşanma ya da ayrılık arasında bir seçim hakkı yoktur.²⁸

3. İslâm Hukukunda Ayrılık Kararına Benzer Uygulamalar

Ayrılık kararının İslâm hukuku bakımından uygulanabilir olup olmadığının belirlenmesinde konu birçok açıdan değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu

²⁴ Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/194; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 42-43.

²⁵ Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 43.

²⁶ Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 43.

²⁷ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/272.

²⁸ Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/273-274; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/126-127, 137.

değerlendirmede göz önünde bulundurulması gerekli kriterlerden biri, İslâm aile hukukunda boşanma sistemi içerisinde düzenleme yapılarak ayrılık kararı verilmesini gerektirecek bir hukuki boşluğun bulunup bulunmadığı ve taraflar ve toplum maslahatı açısından böyle bir ayrılık kararına ihtiyaç olup olmadığı hususudur. Bu itibarla bu başlıkta İslâm hukukunda ayrılık kararına benzeyen ve/veya benzetilen uygulamalara²⁹ yer verilecek, ayrılık kararıyla karşılaştırılacaktır.

3.1. Ric'î Talâk

İslâm hukukunun boşanma sisteminde, gayesi ve sonuçları bakımından ayrılık kararına en çok benzeyen *kurum* ric'î talâktır. “Talâk kökünden türemiş kelimelerle veya boşama anlamına gelen kelimelerle hemen ya da gelecekte nikâh bağı ortadan kaldırma”³⁰ anlamına gelen talâk, dönülebilir olma veya evliliği derhal sona erdirme yönünden ric'î ve bâin olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.³¹

İslâm hukukunda boşanmada, asıl boşama şekli olarak kabul edilen³² ric'î talâk: “Erkeğin, yeni bir nikâh akdine ve mehre gerek kalmaksızın iddet süresince, boşadığı eşine yeniden dönme imkânı veren dönülebilir boşama” şeklinde tanımlanmaktadır.³³

Talâkın ric'î olabilmesi için; boşamanın (talâkın), birleşmeden (zifaktan) sonra olması, bedel karşılığı yapılmamış olması ve talâk haklarının tüketildiği üçüncü boşama olmaması gerekir. Ayrıca Hanefîler'e göre boşama, beynûnet ifade eden kinayeli lafızlar ile şiddet ve mübalağa ifade eden sıfatlar kullanılmaksızın sarih sözlerle yapılmış olmalıdır. Talâkın ric'î olabilmesi için Hanefîler'in ileri sürdüğü bu şartı diğer mezhepler aramamış, yukarıda sayılan şartların bulunması durumunda, ister sarih ister kinayeli lafızlarla yapılmış olsun, boşamayı kural olarak ric'î kabul etmişlerdir.³⁴ Suriye, Mısır, Ürdün, Fas ve Malezya Medeni Kanunları cumhurun, Hukuk-ı Aile Kararnamesi ise Hanefîler'in görüşlerini kanunlaştırmıştır.³⁵

²⁹ Literatürde ayrılık kararı, ric'î talâk, sulh teşebbüsü, îlâ ve zıhara benzetilmiştir. Bk. Berki, “Boşanma ve Ayrılık”, 147; Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 54; İbrahim Yılmaz, *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma* (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006), 229, 76 nolu dipnot; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 57.

³⁰ Muhammed Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye* (Kahire: Dârü'l-Fikri'l-Arabî, 1957), 279.

³¹ Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubî İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid* (Kahire: Dârü'l-Menar, ts.), 2/52; Ömer Nuhu Bilmen, *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fikhiyye Kâmusu* (İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968), 2/220; Halil İbrahim Acar, *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi* (Erzurum: Ekev Yayınları, 2000), 66.

³² Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 54; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 28.

³³ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/52; Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1996), 1/358; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 66; Halil İbrahim Acar, “Talâk”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 39/498; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 28.

³⁴ Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâi'u's-Sanâi' fi tertîbi's-Şerâi'*, thk. Ali Muhammed Muavviz - Adil Ahmed Abdulmevcud (Beirut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2010), 4/249; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/52; Ebû Abdullâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsim el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklil alâ Muhtasarı Halîl* (Riyad: Dârü Âlemi'l-Kütüb, 2003), 5/403; Abdurrahman Gelibolulu Dâmad Şeyhîzâde, *Mecmau'l-enhur fi şerhi Mülteka'l-ebhur* (İstanbul: Eda Neşriyat, 1991), 1/432; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 309-310; Bilmen, *Kâmus*, 2/221; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/359; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 66; Acar, “Talâk”, 39/498.

³⁵ Bk. Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 309; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/359; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku: Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras* (İstanbul: İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, 1983),

Ric'î talâkın ayrılık kararına hangi açılardan ne ölçüde benzeyip benzemediğini tespit etme adına karşılaştırma tablosu aşağıda sunulmuştur.

Ayrılık		Ric'î Talâk
1	Ayrılığa ancak mahkeme yoluyla hâkim tarafından karar verilebildiğinden, boşanma davası açmaya hakkı olan eş, dilerse boşanmayı, dilerse ayrılığı talep edebilir.	Prencip olarak talâk yetkisi kocaya aittir. Talâk yetkisine sahip olan eş dilerse bâin, dilerse ric'î talâkla eşini boşayabilir. ³⁶
2	Ayrılık kararı verilebilmesi için kanunda yazılı boşanma sebeplerinden birinin gerçekleşmesi şarttır.	Ric'î talâkta boşamaya yönelik bir sebep zikretme zorunluluğu yoktur.
3	Ayrılıkta gaye, boşanma aşamasına gelip de bir arada yaşamaları imkânsız hale gelen eşleri bir müddet ayrı yaşatıp barışmaları imkanının denenmesidir.	Ric'î talâk da evlilik birliğinin devamını sağlamaya ilişkin bir tedbirdir. Boşanmanın prensip olarak ric'î kabul edilmesiyle, boşanma zamana yayılmış, iddet süresince eşlere tekrar düşünme ve özellikle de kocaya kararını gözden geçirme fırsatı tanınmıştır. ³⁷
4	Evlilik birliği hukuken değilse de fiilen sona ermekte ve ortak hayata geçici olarak ara verilmektedir.	Evlilik birliği hukuken değil fiilen sona ermekte, ortak hayata (bir açıdan) iddet süresince ara verilmekte, ancak eşler aynı konutta oturmaya devam etmektedirler. Hatta kadının iddet süresince aile meskeninde oturmaya devam etme yükümlülüğü bulunmaktadır. ³⁸

379; Muhammed Muhyiddin Abdulhamid, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye* (Beirut: Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, 1984), 267-268; *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, haz. Orhan Çeker (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2017), 49, 96; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 67, 166 nolu dipnot; İsmail Yalçın, *İslam Aile Hukuku: Ürdün, Fas, Malezya Uygulamaları* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022), 96, 104, 346. Sarih ve kinayeli lafızlar ve bunların sonuçları hakkında bk. M. Fatih Turan, "Hanefilerin Kinâyeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Bâin Talâk Sayması Üzerine Bir Analiz", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 421-442; Pehlul Düzenli, "Türkçe Talâk Tabirleri ve Fikhî Sonuçları", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2018), 107-140; Fatih Yakar, "İslâm Hukukunda Ağırlaştırılmış Lafız ve Kinayeli Lafızlarla Gerçekleştirilen Talâka Dair Bir İnceleme", *Temel İslam Bilimleri Araştırmaları I*, nşr. Alparslan Kartal (Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2019), 136-140.

36 Ahmet Yaman - Halit Çalış, *İslam Hukuku* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018), 258.

37 Saffet Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu* (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2015), 340-341; Komisyon, *el-Mevsûatü'l-fıkhiyye* (Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 1992), 22/104-105; Metin Yiğit, "İslam Hukuku'nda Boşanmayı Önleyici Tedbirler", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2017), 9-10; Ülfet Görgülü, "İslam Aile Hukukunda Bid'î Talak Meselesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 362; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 28.

38 Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl es-Serahsî, *Mebcut*, ed. Mustafa Cevat Akşit (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), 5/319; Şemsüddin Muhammed b. el-Hatîb eş-Şirbînî, *Mugni'l-*

5	Evlilik statüsü devam etmektedir.	Ric'î talâk, nikâh bağına hemen ortadan kaldırmamakta, iddet bitimine kadar evlilik birliği devam etmektedir. ³⁹ Şafiilere göre, ric'î talâk nikâh bağına bir açıdan izale eder. Bunun sonucu olarak kişinin, ric'î talâk ile boşadığı eşiyse iddet içerisinde cinsel ilişkide bulunması haramdır. İmam Mâlik'e göre de geri dönüş yapmadıkça kocanın eşiyse cinsel ilişkide bulunması haramdır. Hanefilere göre ise ric'î talâk nikâh bağına hiçbir açıdan ortadan kaldırmaz. Bu sebeple iddet içerisinde helallik ortadan kalkmaz, kocanın eşiyse birlikteliği haram değildir. Çünkü nikâh bağı devam ettiği için helallik bunun zorunlu sonucudur. Bunun etkisi sadece talâk sayısının eksilmesinde ve kadın ile halvetin ve yolculuğun haram olmasında ortaya çıkar. ⁴⁰
6	Eşlerin birlikte yaşama yükümlülüğü geçici olarak askıya alınır. Eşlerin bunun dışındaki yükümlülükleri devam eder.	Ric'î talâkta, bir önceki maddede yazılanlar hariç, nikâhın doğurduğu yükümlülükler devam eder. ⁴¹
7	Ayrılık esnasında eşlerden biri ölecek olursa, birbirlerinin yasal mirasçısı olurlar.	Ric'î talâk iddeti içerisinde eşlerden birinin ölümü durumunda diğer eş ölene mirasçı olur. ⁴²

muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc (Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997), 3/576; Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye bi-şerhi'n-Nukâye* (Beyrut: Dârü'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997), 2/179; Bilmen, *Kâmus*, 2/224; Acar, "Talâk", 39/499.

³⁹ Abdullah Çolak, *İslâm Aile Hukuku* (Ankara: y.y., 2017), 247.

⁴⁰ Ebü İshâk eş-Şîrâzî, *el-Mühezzeb fî fikhî'l-imâmî's-Şâfiî*, thk. Muhammed ez-Zühaylî (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 1996), 4/375; Serahsî, *Mebcut*, 6/31; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 4/391; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/72; Ebü'l-Menâkıb Şihâbeddin ez-Zencânî, *Fikhî Hükümlerin Usulî Dayanakları: Tahrîcü'l-fürû ale'l-usûl*, çev. Davut İltaş (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015), 254-255; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/409; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/445; Şeyhîzâde, *Mecmaü'l-ehur*, 1/432, 437; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/131; Ebü Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 279, 312; Bilmen, *Kâmus*, 2/222; Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 127; Abdurrahman es-Sâbûnî, *Medâ hürriyyeti'z-zevceyni fi't-talâk fi's-şerâti'l-İslâmiyye* (Beyrut: Dârü'l-Fikr, 1968), 1/126-127; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/378.

⁴¹ Zencânî, *Fikhî Hükümlerin Usulî Dayanakları*, 254; Ebü Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 312.

⁴² Zencânî, *Fikhî Hükümlerin Usulî Dayanakları*, 254; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/409; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/446; Ebü Zehre, *el-Ahvâlü's-şahsiyye*, 312; Bilmen, *Kâmus*, 2/225; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/379; Acar, "Talâk", 39/498.

8	Ayrılık süresi içinde doğan çocuklar evlilik birliği devam ederken doğmuş olurlar ve soy bağının kurulmasına ilişkin hükümler bunlara da uygulanır.	Ric'î talâk iddeti içerisinde doğan çocukların nesebi babaya bağlanır. ⁴³
9	Eşlerden birinin talebi üzerine hâkim tedbir nafakası kararı verir.	Ric'î talâk iddeti boyunca kocanın eşine nafaka ve sükna yükümlülüğü, kadının da nafaka ve mesken hakkı devam eder. ⁴⁴
10	Hâkim, çocuğun velayetinin ayrılık süresi içinde anne babadan hangisine verileceğine karar verir.	Ric'î talâk iddeti boyunca çocukların velayeti konusunda yeni bir karara ihtiyaç yoktur, eski statü devam eder.
11	Hâkim iştirak nafakası ve çocuğun diğer tarafla kişisel ilişkilerinin ne şekilde düzenleneceğine karar verir.	Kocanın (babanın) çocuklarına karşı nafaka yükümlülüğü devam etmektedir. Ortak hayat aynı meskende devam ettiğinden kişisel ilişkilerle ilgili bir karara ihtiyaç yoktur. Ancak, kadının aile meskenini haklı bir sebeple terk etme durumunda küçük çocukların hidânesi ve hidâne masraflarıyla ilgili karar alınması gerekebilir.
12	Ayrılık süresi asgari bir yıl azami üç yıldır. Hâkim ayrılığa karar verdiğinde takdir yetkisini de kullanarak ayrılık süresini belirler.	Ric'î talâkta iddet süresi; hamilelik durumunda hamilelik süresince, normal olarak hayız görüyorsa üç kur' (üç temizlik/adet dönemi), yaşlılıktan dolayı hayız görmüyorsa üç ay, normal erginlikte olduğu halde hiç hayız görmüyorsa dokuz veya on iki aydır. ⁴⁵
13	Ayrılık, süresi içinde eşlerin barışarak ortak hayatı yeniden kurması ile sona erer.	Ric'î talâkta, iddet içerisinde kocanın karısına dönme ve evliliğe kaldığı yerden devam etme hakkı (ric'at) vardır. İddet içerisinde kocanın karısına geri dönmesiyle iddet sona erer. ⁴⁶

⁴³ Nuri Kahveci, *İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014), 151-152.

⁴⁴ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 4/620; Serahsî, *Mebcut*, 5/316; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 4/468; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/409; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/527, 576; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 384; Acar, "Talâk", 39/399; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 83.

⁴⁵ Muhsin Koçak vd., *İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2014), 144.

⁴⁶ Ricatın mahiyeti, ricatte kadının rızası, şahit gösterme vb. konular hakkında bk. Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 4/377-378; Serahsî, *Mebcut*, 6/30-31; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 4/395, 400; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/72; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/402; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/440; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*,

14	Ayrılık süresi sonunda eşlerin barışarak ortak hayatı yeniden kurmaları ile ayrılık sona erer.	Ric'î talâk iddetinin sona ermesiyle artık kocanın geri dönüş hakkı sona erer, ric'î talâk bâine dönüşür. ⁴⁷
15	Yargıtay, ayrılık süresi içinde karı kocanın cinsel ilişkide bulunmasıyla ortak hayatın kurulmuş olmayacağı kanaatindeyken, kimi hukukçular bu durumda kurulmuş olacağını, hatta cinsel ilişki olmasa da sadece yatak birliği ile de ortak hayatın kurulmuş sayılacağını dile getirmektedirler.	<p>Kocanın geri dönüşünün hangi durumlarda gerçekleşeceği konusunda fukaha ihtilaf etmiştir. Ric'at, sözlü olabileceği gibi fiil ile de gerçekleşebilir. Sözlü olan kendi içinde sarıh ya da kinayeli olabilir.</p> <p>a-Sözlü ric'at: sarıh lafızlarla yapılan dönüşün geçerli olduğunda fukahânın ittifakı vardır. Kinayeli lafızlara gelince: Cumhur fukahâya göre kinayeli lafızla yapılan ric'at de geçerli iken; Caferî, Zeydiyye, Zahirîler ve Hanbelîlerden bir rivayete göre niyet olsa bile kinayeli lafızla ric'at geçerli değildir.</p> <p>b-Fiil ile ric'at: Hanefîler, Zeydîler ve Caferîlere göre: Cinsel ilişki, şehvetle öpme ve dokunma gibi hürmet-i musâhere gerektiren durumlarda fiil ile de geçerli olur. Mâlikîler, kocanın ric'ate niyet etmiş olması durumunda yukarıda sayılanlarla ric'atin gerçekleşeceği kanaatinde dir. Hanbelîlere göre ise ric'at sadece cinsel ilişki şeklinde gerçekleşen fiille geçerli olur. Bunun dışında fiille ric'at geçerli olmaz. Hanbelîlerden bir rivayet de ancak sözlü ric'atın geçerli olduğu şeklindedir. Şâfîlilere göre ise ric'at ancak sözle olur, fiille ric'at geçerli değildir.⁴⁸</p>

2/130-131; Şeyhîzâde, *Mecmaü'l-ehur*, 1/433; Sâbûnî, *Medâ hürriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk*, 1/141, 143-144; Bilmen, *Kâmus*, 2/223; Komisyon, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 22/113-114.

⁴⁷ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 4/374; Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 4/400; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 314; Bilmen, *Kâmus*, 2/226; Abdulhamid, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 280.

⁴⁸ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 4/396, 399; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/72; Zencânî, *Fikhî Hükümlerin Usulî Dayanakları*, 255; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/405; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/440-441; Şeyhîzâde, *Mecmaü'l-ehur*, 1/432; Sâbûnî, *Medâ hürriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk*, 1/131-134; Abdulhamid, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 280; Komisyon, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 22/112; Ahmet Güneş, "Kur'an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2004), 167; Abdurrahman Kasapoğlu, "Kur'an'da Terapötik Boşanma", *Bilimname* 3/9 (2005), 84; Acar, "Talâk", 39/498.

		Ric'î talâkta kocaya, dönüş hakkı tanınmışsa da, erkeğin karısına dönmek istemesi, gerçekten pişman olmasına ve evliliği devam ettirmedeki iyi niyet şartına bağlanmıştır (Bakara 2/228-229, 231; et-Talâk 65/2). Kadına zarar verme niyetiyle ric'at yapılması haramdır. Fukahâ bu noktada böyle bir ric'atın günah olması yanında sahih olup olmadığı konusunda ihtilaf etmiştir. Cumhur böyle bir ric'at sahihtir derken, İbn Hazm, İbn Teymiyye ve bazı Zeydîler zarar verme kastıyla yapılan ric'atın batıl olduğu kanaatindedirler. Bazı muasır İslâm hukukçuları ile İslâm ülkeleri medeni kanunları da bu görüşü tercih etmiştir. ⁴⁹
16	Ayrılık süresi içinde ölüm, ölüm karinesi, hâkim tarafından boşanma, fesih ya da butlan hükmü verilmesi hallerinde de ayrılık sona erer.	Ric'î talâk iddeti içerisinde yeni bir talâk, îlâ, zihâr, hul' veya li'ânın ortaya çıkması durumunda da iddet sona erer. ⁵⁰
17	Ayrılık süresinin dolmasıyla, ayrılık sona erer. Bu durumda ortak hayat yeniden kurulamamışsa kendiliğinden boşanma gerçekleşmez. Bu durum ancak eşlerden birinin boşanma talebiyle mahkemeye müracaat etme hakkını ve hâkimin de buna istinaden bunları boşamasını sağlar.	Ric'î talâk iddetinin sona ermesiyle, ric'î talâk bâine dönüşür. Böylelikle tarafların evlilikleri sona ermiş olur. ⁵¹

⁴⁹ Sâbûnî, *Medâ hürriyyeti'z-zevceyn fi't-talâk*, 1/136-138; Dalgın, *Boşama Yetkisi*, 134; Komisyon, *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*, 22/106-107; Kasapoğlu, "Kur'an'da Terapötik Boşanma", 85-86; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 53.

⁵⁰ Şîrâzî, *el-Mühezzeb*, 4/374-375; Zencânî, *Fıkhî Hükümlerin Usulî Dayanakları*, 254; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/409; Şîrbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/445; Bilmen, *Kâmus*, 2/224.

⁵¹ Kâsânî, *Bedâiu's-Sanâi'*, 4/391; Ali el-Kârî, *Fethu bâbi'l-inâye*, 2/129; Şeyhîzâde, *Mecmaü'l-enhur*, 1/432; Ebû Zehre, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 313; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/379; Abdulhamid, *el-Ahvâlü's-Şahsiyye*, 280; Acar, "Talâk", 39/498; Kasapoğlu, "Kur'an'da Terapötik Boşanma", 84.

3.2. Sulh Teşebbüsü ve Tahkîm

İslâm hukukunda tamamen olmasa da ayrılık kararına benzer kurumlardan biri de sulh teşebbüsü ve hakem uygulamasıdır. Sulh ve onun bir parçası sayabileceğimiz îlâ⁵² aynı zamanda literatürde ayrılık kararına benzetilen uygulamalardan biridir.⁵³

İslâm dini geçerli bir sebep olduğunda boşanmayı bir hak olarak tanımakla birlikte, ancak evlilik birliğinin devamının imkânsız olduğu durumlarda boşanmaya başvurulmasını doğru kabul etmiştir. Mesela Hz. Peygamber de “Meşru olduğu halde Allah nezdinde en sevimsiz olan şey boşamadır.”⁵⁴ buyurarak boşama yetkisinin kullanılmasındaki sorumluluğu vurgulamıştır.⁵⁵ Bu sebeple, eşler arasında geçimsizlik ve uyuşmazlık ortaya çıkması halinde çözüm olarak boşanmaya başvurulmadan önce aile birliğinin ayakta tutulması için çaba gösterilmesi tavsiye edilmiştir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de ve Hz. Peygamber’in hadislerinde buna ilişkin tedbirlerin öncelikle uygulanması gerektiği hatırlatılmıştır.⁵⁶

Günümüzde daha çok “boşanma prosedürü”⁵⁷ kavramıyla ifade edilen bu tedbirleri, boşanmaya başvurulmadan önce sulh teşebbüsünde bulunulması ve bunun bir parçası olan hakem uygulamasına başvurulması, ancak bunlardan olumlu bir netice alınamadığı durumlarda son çare olarak boşanmaya başvurulması şeklinde ifade edebiliriz. Hatta ric’î talâk da evlilik birliğini devam ettirmeye yönelik alınması gereken tedbirler içerisinde sayılmıştır.⁵⁸

Bu tedbirler, aile içi tedbirler ve mahkeme safhası şeklinde iki ayrı başlık altında açıklanabilir.

Aile içi tedbirler: Aile içinde yaşanan sorunların aile dışına çıktıkça çözümünün zorlaşması ya da çıkmaza girmesi ihtimalinin yüksek olması sebebiyle genel ilke olarak, aile içinde yaşanan geçimsizlik ve uyuşmazlığın öncelikli olarak aile içinde halledilmesi şeklindedir. “Anlaşmazlık durumunda iki tarafın karşılıklı rıza ile o anlaşmazlığa son vermeleri” demek olan sulha yönelik ilk teşebbüsün eşlerden ortaya çıkması beklenir. Zira hayat boyu bir birliktelik sağlamak üzere kurulan aile yapısının bu özelliğini sürdürebilmesi ve aralarında geçimsizlik ve uyuşmazlık çıkmaması için öncelikle eşlerin birbirlerine tahammül ve hoşgöründe bulunmaları önemlidir. Bu, evliliğin sevgi ve anlayışla devam

⁵² Kadına zarar verme kastı olmaksızın sadece evlilik birliğini koruma maksadıyla başvuru ilâ’nın sulh kapsamında değerlendirilmesi mümkündür. Bk. Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 336-337.

⁵³ Berki, “Boşanma ve Ayrılık”, 147; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 229, 76 nolu dipnot.

⁵⁴ Süleyman b. el-Eş’as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî (Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1996), “Talâk”, 3 (No. 2178); Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (Kahire: Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, 1975), “Talâk”, 1 (No. 2018).

⁵⁵ Ahmet Yaman, *İslam Aile Hukuku* (Konya: Yediveren Kitap, 2002), 61.

⁵⁶ Musa Carullah, *Kur’an-ı Kerim Ayet-i Kerimelerinin Nurları Huzurunda Hatun*, haz. Mehmet Görmez (Ankara: Otto Yayınları, 2017), 116-117; Dalgın, *Boşama Yetkisi*, 28; Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 312 vd.

⁵⁷ Bk. Dalgın, *Boşama Yetkisi*, 28; Hamza Aktan, “Kur’an’a Göre Boşanma Prosedürü”, *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/14 (Aralık 2002), 5-16; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 282 vd.

⁵⁸ Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 338.

edebilmesinin ön şartıdır (en-Nisâ 4/19). Anlayış ve sabrın evliliğin sürdürülmesi adına yeterli olmadığı, eşlerin geçimsizliğinin (nüşûz) söz konusu olduğu durumlarda “diğer eşin uyarılması” söz konusudur. Kur’ân-ı Kerîm nüşûzun kadından kaynaklanması durumunda önce öğüt vermeyi, bunun yeterli olmaması halinde yatakları ayırmayı tavsiye etmektedir (en-Nisâ 4/34). İlâ da aslında bu ikinci tavsiyeye ilişkin bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Geçimsizliğin kocadan kaynaklandığı hallerde ise sulha başvurulması gerektiği, sulhta hayır olduğu ifade edilmiştir (en-Nisâ 4/128). Bu tedbirlerin çözüm getirmediği ve her iki tarafın geçimsizliğinin söz konusu olduğu durumlarda başvurulacak sulh yöntemi, yine aile içi tedbirler kapsamında, aile büyüklerinden seçilecek hakemler yoluyla mahkemeye gitmeden bu geçimsizliğin çözümlenmesine yönelik bir girişimdir. Kur’ân-ı Kerîm bu konuda devlete görev yüklediği gibi, ondan da önce kadın ve erkeğin ailelerine sorumluluk yüklemektedir (en-Nisâ 4/35). Ailelerin duruma müdahalesi, yine geçimsizliğin mahkemeye gitmeden aile içi tedbirlerle çözümlenmesi aşamasının etkili bir parçasıdır.⁵⁹

Mahkeme safhası (Tahkîm): Hakem uygulaması (tahkîm) gayri resmi statüde tarafların aileleri arasında yapılabileceği gibi bunu resmileştiren Mâlikî ve Hanbelîlerin benimsediği üzere mahkeme yoluyla da gerçekleştirilebilir. Bu itibarla, eşler arasında geçimsizlik ortaya çıktığında taraflardan biri (genellikle kadın) geçimsizlik veya şiddet sebebiyle mahkemeye müracaat ettiğinde (iddiasını ispat edememişse) hâkim, hem kimin haklı kimin haksız olduğunu tespit etmek hem de eşleri uzlaştırmaya çalışmak gayesiyle öncelikle tarafların ailelerinden birer hakem tayin eder (en-Nisâ 4/35). Hakemlerin görevleri ve yetkileri hususunda mezhepler arasında farklı yaklaşımlar olmakla birlikte⁶⁰ sulh teşebbüsü başarılı olduğunda problem çözülmüş olur, ancak başarılı olmadığı takdirde hakemler veya hâkim, duruma göre hul’ veya talâka hükmeder.⁶¹

Mâlikî ve Hanbelî mezheplerinde, kadın, “şiddet ve geçimsizlik (zarar ve şikâk)” sebebiyle mahkemeye müracaat eder de bunu ispat edemezse, “geçici olarak” kadının kocasından ayrı olarak salih kişilerle kalmasına karar verebilir.⁶²

Tahkîm, Osmanlıda 1917 tarihli Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesinde “aile meclisi” adıyla düzenlenmiştir.⁶³ Ardından 1924 tarihli tasarıda, hem sulh teşebbüsüne hem de hakem uygulamasına yer verilmiştir.⁶⁴ Ayrıca günümüz İslâm ülkeleri Medeni Kanunlarında

⁵⁹ el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/262; Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/342-343; Şah Velîyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullâhi'l-bâliğa*, çev. Mehmet Erdoğan (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), 2/427; Nihat Dalgın, “Boşanma ile İlgili Dini Hükümlere Yeni Yaklaşım ve Yorumlar”, *Kutlu Doğum 2009 Küreselleşen Dünyada Aile* (Ankara: TDV Yayınları, 2010), 291; Köse, *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, 312-313, 335 vd.; Aktan, “Kur’an’a Göre Boşanma Prosedürü”, 11-12; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 45-49.

⁶⁰ Hakemlerin görev ve yetkileri hakkında bk. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/83-84; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn İbn Kudâme, *el-Mugni*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Abdülfettah Muhammed el-Hulv (Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 1997), 10/263-264; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/264; Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/345; Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/373; Acar, *Evliliğin Sona Ermesi*, 35-41.

⁶¹ İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, 2/83; İbn Kudâme, *el-Mugni*, 10/263-264; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/263-264; Şirbînî, *Mugni'l-muhtâc*, 3/345; Aktan, “Kur’an’a Göre Boşanma Prosedürü”, 12.

⁶² İbn Kudâme, *el-Mugni*, 10/263; el-Mevvâk, *et-Tâc ve'l-iklîl*, 5/263.

⁶³ *Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*, 55-56, 99-100.

⁶⁴ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 141-142.

da bazı farklı uygulamalar olmakla birlikte sulh teşebbüsü ve hakem uygulaması yer almaktadır.⁶⁵

Türk hukukunda, 1963 yılına kadar sulh teşebbüsünün uygulanması zorunlu idi. Boşanma davası açma hakkı olan eş, boşanma veya ayrılık davası açmadan önce, sulh hukuk mahkemesinde sulh teşebbüsünde bulunmak zorundaydı. Eğer burada sulhta başarılı olunamazsa o zaman boşanma veya ayrılık davası açılabilirdi. Bu düzenleme, bir formalite olmaktan öteye gidemediği ve uygulama alanı da bulamadığı gerekçesiyle 1963 yılında yürürlükten kaldırıldı. Yerine mevcut mevzuatta Aile Mahkemelerinin Kuruluş Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun 7. maddesinde yer alan ve davanın kabulünden sonra esasa geçmeden önce hâkimin takdirinde olarak, gerektiğinde uzmanlardan da yardım alınarak, sulh teşebbüsünde bulunulabileceği hükmü getirilmiştir.⁶⁶

Sulh teşebbüsü ve hakem uygulaması gerçekleştirildiği halde başarılı olunamamışsa, bu durum taraflar arasında ortak hayatın yeniden kurulması ihtimalinin kalmadığını göstereceğinden, artık bir daha ayrılık kararına başvurulmasını gereksiz kılar.⁶⁷

4. Ayrılık Kararının İslâm Hukuku Açısından Değerlendirilmesi

4.1. Ayrılığın Gayesi Bakımından

Ayrılık kararının gayesi, ortak hayat çekilmez olup boşanma aşamasına gelen eşlerin, bir müddet ayrı yaşamalarını sağlayarak barışma yollarını arama ve böylece evlilik birliğini sürdürmelerini temin etmeye ilişkindir. Teorik planda baktığımızda bu gayenin, Kur'ân ve Sünnet çerçevesinde belirlenmiş "boşanma prosedürü" şeklinde ifade edilen, mümkün olduğunca evlilik birliğini koruma ve kurtarmaya yönelik tedbirlerle örtüştüğünü söyleyebiliriz.

4.2. Mahkemenin Ayrılık Kararı Verme Yetkisinin Olup Olmaması Açısından

Aile kurumunda eşlerin hak ve yükümlülükleri söz konusu olduğu gibi evliliğin çocukları ve toplumu ilgilendiren yönü de bulunmaktadır. Bu sebeple evliliğin kurulmasında olmasa bile aile kurumunun yaşatılmasında ve evlilik birliğinin sonlandırılmasında sadece tarafların değil çocuk ve toplumun hakları da göz önünde tutulmuştur. Bu açıdan evlilik birliğinin ve boşanma sürecinin İslâm aile hukukunun temel hedeflerine uygun şekilde sürdürülmesi ve tarafların birbirlerine zarar vermelerinin engellenmesi açısından devlete (ve topluma) yetki ve sorumluluk yüklenmiştir. Boşanma ile ilgili ayetlerde devlet başkanı olan Hz. Peygamber'in yanı sıra üçüncü şahıs kiplerinin kullanılması, sulh teşebbüsü ve hakem uygulaması, boşanmaların şahitler huzurunda

⁶⁵ Bk. Karaman, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, 1/375; Yalçın, *İslâm Aile Hukuku*, 120-126; Ahmet Temel (ed.), *Güncel Uygulamalarıyla İslâm Aile Hukuku* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020); Aktan, "Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü", 12; Mustafa Hayta, "Katar Aile Kanunu Boşanma Prosedürü Üzerine Fıkhî Bir Etüd", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51 (2020), 156-157.

⁶⁶ Berki, "Boşanma ve Ayrılık", 147; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, *Ailenin Çilesi Boşanma* (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976), 299; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/133; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 168-170.

⁶⁷ Bk. Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/137.

gerçekleştirilmesi gibi uygulamalar buna işaret etmektedir.⁶⁸ Hz. Peygamber'in liân, hul', bid'î talâk ve benzeri durumlarda hâkim sıfatıyla boşanmalara müdahale etmesi, gerektiğinde devletin boşanmaya müdahale edebileceğini ve bu konuda yasal düzenlemeler yapabileceğini göstermektedir.⁶⁹

Buna göre devlet sahip olduğu yasama hak ve yetkisine dayanarak hakkında nas bulunmayan konularda maslahat, sedd-i zerâi' vb. ilkeler çerçevesinde düzenlemeler yapabilir, kamu yararı gereği kimi mubahları yasaklayabilir ya da mubahlara sınırlama getirebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde devletin mahkeme yoluyla gerçekleştirecek boşanmalarda ayrılık kararını kanunlaştırabileceği ve bu yönde düzenleme yapabileceği söylenebilir. Elbette yapılacak böyle bir düzenlemenin, ilk başta temel nas ve hükümlere ve makâsıd-ı şerî'ye aykırılık taşımaması ve maslahatı temin etme vasfına sahip olması şartlarını taşıması beklenir.

Bu itibarla, kısa süreli ayrılıkların eşler üzerindeki yapıcı etkisi göz önüne alınarak, sulh teşebbüsü safhasında hakemler veya mahkemece, eşlerin bir süreliğine ayrı yaşamaları kararı ile îlâ'da ve ric'î talâk iddetinde beklenen sürelerin farklı bir evde geçirilmesi kararının verilebileceğine yönelik bir düzenleme yapılabilir. Burada kadının süknâ hakkına/yükümlülüğüne aykırı bir durum oluşmaması için de mesken yükümlülüğü yine koca tarafından yerine getirilebilir.

4.3. Ayrılığın Kökenleri Bakımından

Ayrılık kurumu, kökeni itibariyle Katolik Kilise hukukuna dayanır. Katolik Kilise hukukunun en bariz özelliklerinden birisi boşanmayı kabul etmeyen bir sistem olmasıdır. Katolik Kilisesi evlenmeyi, "ancak ölümlü sona eren bir bağ" olarak kabul ettiğinden boşanmayı yasaklamıştır.⁷⁰ Kilise, boşanma yasağının doğuracağı kişisel ve toplumsal problemleri kısmen de olsa giderebilmek için ayrılığı kabul etmiştir. Buna göre, ortak hayatın eşler için çekilmez hale gelmesi durumunda hâkim, süresiz olarak ayrılığa hükmedebilir. İsviçre Medeni Kanunu bu uygulamaya, boşanmanın eşliğine gelen eşlerin bir müddet ayrı yaşayıp barışmaları imkanının denemesi amacıyla süreli ayrılığı da eklemiş, TMK da süreli ayrılığı kanunlaştırmıştır.⁷¹

Literatürde sürekli ayrılık kararına TMK'da yer verilmemesine gerekçe olarak, doktrinde sürekli ayrılık kararının, büyük çoğunluğu Müslüman olan Türk toplumunun inanç ve geleneklerine tamamen yabancı olması, bu kurumun Türk hukukunda kişilerin dinî

⁶⁸ Cemil Liv, "İslâm Aile Hukukunda Boşama Yetkisinin Kullanım Şekline Devletin Müdahalesi", *İhya Uluslararası İslâm Araştırmaları Dergisi* 6/2 (Temmuz 2020), 573-574.

⁶⁹ Geniş bilgi ve örnekler için bk. Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku*, 1/388; Dalgın, "Boşanma ile İlgili Dini Hükümlere Yeni Yaklaşım ve Yorumlar", 292-296; Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 200, vd.; Muammer Erbaş, "Boşanma Örneğinde Dinî Ahkâmın Kur'an ve Sünnet Işığında Güncellenmesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/37 (2013), 14-16; Liv, "Boşama Yetkisi", 573, vd.

⁷⁰ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 16; Akıntürk, *Türk Medenî Hukuku*, 2/237-238; Dalgın, *Boşama Yetkisi*, 21-22; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/128; Bardakoğlu, "Hukuki ve Sosyal Açısından Boşanma", 1/200; Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davaları*, 6.

⁷¹ Cin, *Eski Hukukumuzda Boşanma*, 17; Dalgın, *Boşama Yetkisi*, 23; Dural vd., *Türk Özel Hukuku*, 3/128.

inançlarını tatmin etmek gibi bir amaca hizmet etmemesi⁷² ve sadece eşlerin barışmalarını sağlama amacına yönelik bir uygulama olarak kabul edilmiş olması dile getirilmiştir.⁷³

Aslında Türk hukukunda yer verilen süreli ayrılık da benzer gerekçelerle eleştirilmiştir. Yapılan bu eleştirilere yönelik verilen cevaplarda, Türk hukukunda ayrılık kararıyla birlikte boşanma hakkına da yer verildiği, yani boşanma hakkının kaldırılmaması olduğu, köklerinin Katolik Kilise Hukukundan gelmesinden dolayı Türk toplumunun inanç ve geleneklerine aykırılık taşıdığı söylenemeyeceği, zira bunların medeni ülkelerde hukuka mal edilerek artık dinî olmaktan çıktıkları ifade edilmiştir.⁷⁴

Bu noktada süresiz ayrılığın olduğu gibi süreli ayrılığın da -en azından yürürlükteki haliyle- çoğunluğu Müslüman olan toplumumuzun inanç ve gelenekleriyle bağdaştırılabilir olduğunu söylemek zordur. Bu konuda Ali Bardakoğlu'nun şu tespitleri konuyu özetler mahiyettedir:

“Batı'nın boşanma ile ilgili olarak benimsediği hukukî sistemi, Hıristiyanlıktan ve geleneksel dinî telakkilerden ayırarak tamamen laik bir tasarruf olarak görmek yanlış olur. Evlenme ve boşanma konusunda İslâm dininin emir ve tavsiyelerine dayanan köklü bir geçmişi, İslâm hukukunca geliştirilen zengin bir kültürü, evlenmeyi ibadete denk özel bir bağ ve vazife sayan bir geleneği bulunan toplumumuza, Batı kültür ve hukukuna dayalı İsviçre-Türk Medenî Kanunu'nun boşanma sisteminin ne derece intibak ettiği veya edeceği öteden beri hukukçu ve aydınlarımız arasında tartışma konusu olmaktadır. Evlilik gibi, tamamen karşılıklı İnsanî ilişkiye dayanan, taraflara bir takım ödevler yükleyen, mahremiyetleri, dinî ve ahlâkî yönleri bulunan bir müessesenin salt hukukî bir yaklaşımla düzenlenemeyeceği, bu konudaki hukuk kurallarının o toplumun gelenek ve kültürüyle, dinî ve ahlâkî telakkileriyle belli bir yakınlığının ve bütünlüğünün bulunması gerektiği açıktır.”⁷⁵

4.4. Türk Hukukunda Ayrılık Kararına Getirilen Eleştiriler Açısından

Ayrılık kararı, İslâm hukuku açısından değerlendirilirken göz önünde bulunduracağımız kriterlerden biri de Türk hukukunda uygulanan ayrılık kararına hukukçuların yaklaşımıdır. Kimi hukukçular ayrılık kararının tamamen kaldırılması gerektiğini dile getirirken kimileri ise kaldırılmamakla birlikte bir takım değişikliklere tabi tutulması gerektiğini savunmaktadırlar.

⁷² Ancak kimi hukukçular ayrılık kurumunun Türk hukukunda yer almasının sebeplerini sayarken, diğer sebeplerin yanında “dinî inançlarına göre boşanmaları mümkün olmayan vatandaşları/Hristiyanları, boşanmaya zorlamamayı” da dile getirmişlerdir. Hatta Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesinde de, Osmanlı tebası Hristiyanların, boşanma ile birlikte ayrılık talebinde bulunabileceklerine yönelik düzenlemeler bulunmaktaydı. 134. Maddede, “Müfârakatı mucib esbabdan birine istinaden zevceynden biri nikâh ve ahkâmı bâki kalmak üzere ayrı yaşamalarını talep ederse tahakkuk halinde ol vecihle yaşamalarına hükmolunabilir...” Bk. (25: 58, 69 nolu dipnot) (69: 58)

⁷³ Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 56-58.

⁷⁴ Berki, “Boşanma ve Ayrılık”, 146-149; Velidedeoğlu, *Ailenin Çilesi Boşanma*, 146-149; Burcuoğlu, “Ayrılık Kurumunun Uygulanabilirliği Sorunu”, 62; Öztürk, *Türk Hukuku'nda Ayrılık*, 56-57, 68 nolu dipnot.

⁷⁵ Bardakoğlu, “Hukuki ve Sosyal Açından Boşanma”, 1/204-205.

Ayrılığın tamamen kaldırılması gerektiği görüşünde olan hukukçular, bu görüşlerine yönelik çeşitli gerekçeler dile getirmektedirler. Bunları başlıklar halinde şöyle zikredebiliriz:

1-Kökeni itibariyle Katolik Kilisesi hukukuna dayanması,

2-Toplumun inanç ve gelenekleriyle toplumsal bünyemize uygun olmaması,⁷⁶

3-TMK m. 197’de düzenlenen, birlikte yaşamaya ara verilmesine ilişkin hükümler varken ayrılık kararına ihtiyaç kalmadığı, TMK m. 164/IV’de düzenlenen hükümler sebebiyle de zaten ayrılık hükmüne karar verilemeyeceği,⁷⁷

4-Hem ülkemizde hem de ayrılığın bizde de uygulanmasına yol açan İsviçre’de çok az uygulanan ve pek benimsenmeyen bir kurum olması. Öyle ki İsviçre Medeni Kanununda yapılması düşünülen değişiklikleri içeren ön tasarıda, ayrılığın tümden kaldırılması bile düşünülmüş, ancak şimdilik sadece “davacının bu yönde talebinin olması” haliyle sınırlandırılmıştır.⁷⁸

6-Ayrılık kararının gerekçesi, eşlerin barışmalarını sağlamak ve evlilik birliğinin çözülmesini engellemekken, bu işlevini yerine getirememiş, tam aksine uyumsuzlukları artırmış ve başka olumsuz sonuçlara da yol açmıştır.⁷⁹ Şu ifadeler konuyu daha net bir şekilde yansıtmaktadır:

“Sonuç olarak...eşler, ayrılık süresinin devamınca, birbirlerinin özel hayatlarını, örneğin, zina yapıp yapmadıklarını takip etmekte ve bu gibi durumlarda ayrılık kurumu, evlilik birliğinin eşlere verdiği ızdırabı uzatmakta ve derinleştirmektedir, bunun yanı sıra ayrılık kurumu eşlerin,...hayatlarının önemli bir devresini kaybetmeden yeniden evlenebilme imkanlarını da ortadan kaldırarak, onların hayattan haksız yere geri kalmalarına neden olmaktadır ve son olarak, eşler, ayrılık süresinin içinde veya sonunda ender olarak barışıp ortak hayatı yeniden kurdukları için, bu süre, eşleri birbirine yaklaştırmak yerine birbirlerinden soğutmaya sebep olmaktadır, o halde, batıda, dinî amaçlarla ayrılık kurumunun korunması haklı görülebilirse de, Türk Hukukunda ayrılık kurumunun, boşanmayı engelleyen, güçleştiren ve en azından belli bir süre erteleyen yeni ve ayrı bir boşanma barajı olması dışında başka bir özelliği bulunmadığından, eskimiş, ömrünü doldurmuş, anlamsız ve çağın yaşam anlayışına uygun düşmeyen ve zararı faydasından çok olan ayrılık kurumu kanundan çıkarılmalıdır.”⁸⁰

Ayrılık kararının kanundan kaldırılmasını uygun bulmamakla birlikte uygulamasında değişikliğe gidilmesi gerektiği kanaatindeki hukukçuların tekliflerini de şu şekilde sıralayabiliriz:

⁷⁶ Velidedeoğlu, *Ailenin Çilesi Boşanma*, 149, 203; Burcuoğlu, “Ayrılık Kurumunun Uygulanabilirliği Sorunu”, 59, 62, 74.

⁷⁷ Burcuoğlu, “Ayrılık Kurumunun Uygulanabilirliği Sorunu”, 62, 73-74; Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davaları*, 6.

⁷⁸ Burcuoğlu, “Ayrılık Kurumunun Uygulanabilirliği Sorunu”, 59-62; Öztürk, *Türk Hukuku’nda Ayrılık*, 244.

⁷⁹ Yılmaz, *İslam Hukukunda Boşanma*, 222; Gedikli, *Boşanma ve Ayrılık Davaları*, 6.

⁸⁰ Öztürk, *Türk Hukuku’nda Ayrılık*, 243-244.

1-Kanunda belirlenen sürenin çok uzun olması sebebiyle, uzun süre beklemenin barışmayı değil inat ve husumeti körüklediği ve eşler arasındaki anlaşmazlığı derinleştirdiği için, ayrılık süresi kanunda, asgari altı ay azami bir yıl olarak düzenlenmelidir.⁸¹

2-Boşanma sebepleri ile ayrılık sebepleri arasındaki, tür ve derece (ağırlık) bakımından kabul edilen özdeşlikten vazgeçilmeli, ayrılık sebepleri olarak hafifletilmiş boşanma sebepleri benimsenmelidir. Ayrıca, TMK m. 165’de düzenlenen akıl hastalığı gibi bir takım sebeplerin varlığı durumunda ayrılık kararı verilememelidir.⁸²

3-Boşanma davası açma hakkı olan eş, hâkimden ayrılık talep edememeli, ayrılık kararı sadece hâkim tarafından re’sen verilebilmelidir. Zira bu durum hakkın kötüye kullanılmasına sebep olabilmektedir.⁸³

4-Doğurduğu bir takım olumsuz sonuçlar nedeniyle, hâkim tarafından re’sen ayrılık kararı verilememeli, sadece boşanma davası açma hakkı olan eş hâkimden ayrılık kararı verilmesini talep edebilmelidir.⁸⁴

Sonuç

Türk hukukunda uygulanan ayrılık kararının İslâm hukuku bakımından uygulanabilirliği konusunda yapılan değerlendirmeler ışığında şunlar söylenebilir:

1-Gerçekleştirmek istediği hedef ve gaye bakımından ayrılık kararının, temel nas ve hükümlerle dinin makâsıdına aykırılık taşımadığı söylenebilir.

2-Gerekli görüldüğünde devlet eliyle, başka konularda olduğu gibi evlenme ve boşanma hususunda da temel nas ve hükümlere ve makâsıd-ı şerfaya aykırılık taşımamak kaydıyla düzenlemeler yapılabilir. Ayrılık kararı da bu kapsamda değerlendirilebilir. Bu itibarla, sulh teşebbüsü safhasında hakemler veya mahkemece, eşlerin bir süreliğine ayrı yaşamaları kararı ile îlâ’da ve ric’î talâk iddetinde beklenen sürelerin farklı bir evde geçirilmesi kararının verilebileceğine yönelik bir düzenleme yapılabilir.

3-Köken olarak Katolik Kilise hukukuna dayanması ve her ne kadar dinî olmaktan çıkıp hukuka mal edilmiş olsa da hukuk kurallarının o toplumun gelenek ve kültürüyle, dinî ve ahlâkî telakkileriyle belli bir yakınlığının ve bütünlüğünün bulunması gerekir. Aksi halde milletin kültürel kimliğinde ve manevi değerlerinde çatlamalara yol açabilir ve birçok sıkıntıyı da beraberinde getirebilir.

4-Türk hukukuna İsviçre Medeni Kanunu yoluyla giren ayrılık kararına uygulamada çok fazla rağbet gösterilmediği gibi uygulamada kendinden beklenen gayeyi gerçekleştirilememiş, eleştirilere yol açan belli başlı sıkıntı ve zorluklara yol açmıştır. Özellikle ayrılık kararında belirlenen sürenin uzunluğu, boşanmayı zorlaştırdığı gibi eşlerin gayri meşru yollara tevessül etmelerine de yol açmaktadır.

⁸¹ Berki, “Boşanma ve Ayrılık”, 149; Velidedeoğlu, *Ailenin Çilesi Boşanma*, 203; Öztürk, *Türk Hukuku’nda Ayrılık*, 249.

⁸² Burcuoğlu, “Ayrılık Kurumunun Uygulanabilirliği Sorunu”, 74; Öztürk, *Türk Hukuku’nda Ayrılık*, 248.

⁸³ Öztürk, *Türk Hukuku’nda Ayrılık*, 246-247.

⁸⁴ Öztürk, *Türk Hukuku’nda Ayrılık*, 241.

5-Bütün bunların yanında İslâm hukukunda ayrılık kararından beklenen gayeyi gerçekleştirecek ve ona ihtiyaç bırakmayacak temel kurumlar zaten bulunmaktadır. Sırasıyla söylemek gerekirse; evlilik birliğini korumaya yönelik öğüt verme, yatakları ayırma, îlâ ve tahkîm gibi sulh uygulamaları ile ayrılığa en çok benzeyen kurum olan ric'î talâkı zikredebiliriz. Bunların varlığı ayrılık kararını gereksiz kılmaktadır. İslâm ülkelerinde yürürlükte olan özellikle sulh teşebbüsü ve hakem uygulamaları da bu kanaati pekiştirmektedir. Bu açıdan, şekli ve süresi itibariyle TMK'dan farklı olsa da ayrılığın İslâm hukukunda evlilik birliğinin sürdürülmesi ve taraflar arasında uzlaşının sağlanması için bir tedbir olarak uygulandığı söylenebilir.

Bütün bunlar çerçevesinde hem ihtiyacın bulunmaması hem de yürürlükteki haliyle İslâm hukukundaki boşanma sistemine uygun olmaması nedeniyle İslâm hukuku bakımından ayrılık kararının uygulanabilir olmadığı değerlendirilmektedir.

Kaynakça

- Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin. *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'ati'l-İslâmiyye*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1984.
- Acar, Halil İbrahim. *İslam Hukukunda Evliliğin Sona Ermesi*. Erzurum: Ekev Yayınları, 2000.
- Acar, Halil İbrahim. "Talâk". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 39/496-500. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Akıntürk, Turgut. *Türk Medenî Hukuku, Aile Hukuku*. 2 Cilt. İstanbul: Beta Yayınları, 11. Basım, 2008.
- Aktan, Hamza. "Kur'an'a Göre Boşanma Prosedürü". *Dini Araştırmalar Dergisi* 5/14 (Aralık 2002), 5-16.
- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed. *Fethu bâbi'l-inâye bi-şerhi'n-Nukâye*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997.
- Bardakoğlu, Ali. "Hukuki ve Sosyal Açıdan Boşanma". *Türk Aile Ansiklopedisi*. 1/199-206. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1991.
- Berki, Şakir. "Boşanma ve Ayrılık". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 32/1 (Mayıs 1975), 135-154.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukûk-ı İslâmiyye ve Istilâhât-ı Fıkhiyye Kâmusu*. 8 Cilt. İstanbul: Bilmen Yayınevi, 1968.
- Burcuoğlu, Haluk. "Ayrılık Kurumunun Uygulanabilirliği Sorunu". *Bülent Davran'a Armağan*. 59-74. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Eğitim Öğretim ve Yardımlaşma Vakfı Yayını, 1998.
- Cin, Halil. *Eski Hukukumuzda Boşanma*. Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1976.
- Çolak, Abdullah. *İslâm Aile Hukuku*. Ankara: y.y., 3. Basım, 2017.
- Dalgın, Nihat. "Boşanma ile İlgili Dini Hükümlere Yeni Yaklaşım ve Yorumlar". *Kutlu Doğum 2009 Küreselleşen Dünyada Aile*. 289-305. Ankara: TDV Yayınları, 2010.
- Dalgın, Nihat. *İslâm Hukukunda Boşama Yetkisi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2001.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah. *Hüccetullâhi'l-bâliğa*. çev. Mehmet Erdoğan. 2 Cilt. İstanbul: İz Yayıncılık, 1994.
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle İslam Hukuku: Şahıs, Aile ve Çözümlü Miras*. İstanbul: İslam Hukuku Külliyyatı Yayınları, 2. Basım, 1983.
- Dural, Mustafa vd. *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Filiz Kitabevi, 16. Basım, 2021.
- Düzenli, Pehlul. "Türkçe Talâk Tabirleri ve Fikhî Sonuçları". *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 46 (2018), 107-140.
- Ebü Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. thk. Muhammed Abdülazîz el-Hâlidî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.
- Ebü Zehre, Muhammed. *el-Ahvâlu's-şahsiyye*. Kahire: Dâru'l-Fikri'l-Arabî, 3. Basım, 1957.
- Erbaş, Muammer. "Boşanma Örneğinde Dinî Ahkâmın Kur'an ve Sünnet Işığında Güncellenmesi". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/37 (2013), 9-47.
- Gedikli, Halük. *Boşanma ve Ayrılık Davalarında Alınacak Geçici Önlemler ve Tedbir Nafakası*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Gençcan, Ömer Uğur. "Ayrılık Kararı Verilmesi ve Sonuçları". *Yargıtay Dergisi* 38/4 (Ekim 2012), 87-112.
- Görgülü, Ülfet. "İslam Aile Hukukunda Bid'î Talak Meselesi". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 30 (2017), 337-363.
- Güneş, Ahmet. "Kur'an ve Sünnette Aile Birliğinin Korunması". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21 (2004), 149-183.

- Hayta, Mustafa. "Katar Aile Kanunu Boşanma Prosedürü Üzerine Fıkhî Bir Etüd". *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 51 (2020), 137-174.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn. *el-Mugnî*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Abdülfettah Muhammed el-Hulv. 15 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 3. Basım, 1997.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî. *Sünenü İbn Mâce*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 2 Cilt. Kahire: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1975.
- İbn Rüşd, Ebû'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Kurtubî. *Bidâyetü'l-müctehid ve nihâyetü'l-muktesid*. 2 Cilt. Kahire: Dârü'l-Menar, ts.
- Kahveci, Nuri. *İslâm Aile Hukuku*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 5. Basım, 1996.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâi'ü's-Sanâi' fî tertîbi's-Şerâi'*. thk. Ali Muhammed Muavviz – Adil Ahmed Abdulmevcud. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 3. Basım, 2010.
- Kasapoğlu, Abdurrahman. "Kur'an'da Terapötik Boşanma". *Bilimname* 3/9 (2005), 75-88.
- Koçak, Muhsin vd. *İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2. Basım, 2014.
- Komiyon. *el-Mevsûatü'l-fikhiyye*. 45 Cilt. Kuveyt: Vizâretü'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, 2. Basım, 1992.
- Köse, Saffet. *Genetiğiyle Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 4. Basım, 2015.
- Liv, Cemil. "İslâm Aile Hukukunda Boşama Yetkisinin Kullanım Şekline Devletin Müdahalesi". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 6/2 (Temmuz 2020), 567-590.
- Mevvâk, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yûsuf b. Ebi'l-Kâsım. *et-Tâc ve'l-iklîl alâ Muhtasarı Halîl*. Hattab'ın *Mevâhibü'l-celîl li-şerhi Muhtasarı Halîl* eserinin içinde. 8 Cilt. Riyad: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Musa Carullah. *Kur'an-ı Kerim Ayet-i Kerimelerinin Nurları Huzurunda Hatun*. haz. Mehmet Görmez. Ankara: Otto Yayınları, 7. Basım, 2017.
- Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi*. haz. Orhan Çeker. Konya: Mehîr Vakfı Yayınları, 5. Basım, 2017.
- Öztürk, Ali. *Türk Hukuku'nda Ayrılık Hükümü Şartları ve Sonuçları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Sâbûnî, Abdurrahman. *Medâ hürriyyeti'z-zevceyni fî't-talâk fî's-şerîati'l-İslâmiyye*. 2 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Fıkr, 2. Basım, 1968.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed b. Sehl. *Mebsut*. ed. Mustafa Cevat Akşit. 31 Cilt. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.
- Şeyhîzâde, Abdurrahman Gelibolulu Dâmad. *Mecmaü'l-ehur fî şerhi Mülteka'l-ebhur*. 2 Cilt. İstanbul: Eda Neşriyat, 1991.
- Şîrâzî, Ebû İshâk. *el-Mühezzeb fî fıkhî'l-imâmî's-Şâfiî*. thk. Muhammed ez-Zühaylî. 6 Cilt. Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 1996.
- Şîrbînî, Şemsüddin Muhammed b. el-Hatîb. *Mugnî'l-muhtâc ilâ ma'rifeti meâni elfâzi'l-Minhâc*. 4 Cilt. Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, 1997.
- Temel, Ahmet (ed.). *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020.
- Turan, M. Fatih. "Hanefilerin Kinâyeli Sözlerle Yapılan Boşamaları Bâin Talâk Sayması Üzerine Bir Analiz". *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 27 (2016), 421-442.
- Velidedeoğlu, Hıfzı Veldet. *Ailenin Çilesi Boşanma*. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1976.
- Yakar, Fatih. "İslâm Hukukunda Ağırlaştırılmış Lafız ve Kinayeli Lafızlarla Gerçekleştirilen Talâka Dair Bir İnceleme". *Temel İslam Bilimleri Araştırmaları I*. nşr. Alparslan Kartal. 122-145. Ankara: Sonçağ Akademi Yayınları, 2019.
- Yalçın, İsmail. *İslam Aile Hukuku: Ürdün, Fas, Malezya Uygulamaları*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2022.

- Yaman, Ahmet. *İslam Aile Hukuku*. Konya: Yediveren Kitap, 3. Basım, 2002.
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukuku*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2018.
- Yılmaz, İbrahim. *Yetki ve Sistem Açısından İslam Hukukunda Boşanma*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Yiğit, Metin. "İslam Hukuku'nda Boşanmayı Önleyici Tedbirler". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 19/1 (2017), 1-20.
- Zencânî, Ebü'l-Menâkıb Şihâbeddin. *Fıkhî Hükümlerin Usulî Dayanakları: Tahrîcü'l-fürû ale'l-usûl*. çev. Davut İltaş. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2015.
- Zevkliler, Aydın. *Medeni Hukuk: Giriş ve Başlangıç Hükümleri, Kişiler Hukuku, Aile Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınları, 3. Basım, 1992.